

nia per continuas generationes, et corruptio-
nes conservarentur perpetuo, quantum est ex
parte talis constitutionis universi, ad quem
finem aptior etiam erat natura incorruptibilis:
tum præterea, quia nullum indicium corruptionis,
vel mutationis tendentis ad illam, in
tanto temporis decursu in eis observatum est:
tum quarto, quia per se videtur incredibile,
solem, vel astra cætera esse corruptibilia, nec
magis credibile est, corpori corruptibili, aut
ordinis inferioris esse affixa: tum quinto,
quia motus circularis cœli de se perpetuus ali-
quod etiam indicium, et argumentum præbet
incorruptibilitatis cœli, ut maxime Aristoteles
ponderavit: tum denique, quia corruptibilitas
ab intrinseco proxime provenit ex qualitatibus,
et dispositionibus habentibus contrarium,
quas cœlum non habet, nec cum aliquo funda-
mento ei tribui possunt. Cum ergo hæc omnia
incorruptibilitati faveant, et alioqui non fuerit
Deo difficile, nedum repugnans, talia cor-
pora de se incorruptibilia facere, hieque mo-
dus constitutionis universi sit nobilior, ma-
gisque Dei omnipotentiam et sapientiam
commendet, non est, cur de incorruptibilitate
cœli inter aerem et empyreum cœlum com-
prehensi sunt.

8. *Confirmaturque ex Patribus.* — Deinde
ex sanctis Patribus aperte hanc sententiam se-
quuntur Basilius, homilia 1, Exaemer. dicens
sub terra comprehendi cætera elementa, cœlum
autem esse corpus illud supremum, quod
supra elementa existit; et in homil. 2 dicit
cœlum, quod in principio fuit creatum, postea
fuisse luce et stellis ornatum, quod de cœlo
empyreo dicere non potuit. Ambrosius etiam,
lib. 1 Exaemer, cap. 6, per cœlum illud in-
telligit, quod est prærogativa generationis et
causæ, utique universalis et efficiens, nam
materiale dicit esse terram. Apertius id docu-
erat Tertullianus, cont. Hermogen., cap. 26,
ubi etiam firmamentum dicit esse illud cœlum
quod in principio factum dicitur, de quo postea
videbimus. Favet item Hieronymus, epist. 139,
ad Cyprianum, dicens Moysem illis verbis crea-
tionem tantum rerum visibilium exposuisse,
quod licet nimium videatur propter particu-
lam exclusivam tantum, nihilominus satis si-
gnificat Moysem de his cœlis visibilibus locutum
fuisse; et Augustinus, lib. 2, Genes. ad litter., per quatuor prima capita non putat
improbandam sententiam, quae negat cœlum
sidereum esse firmamentum die secundo fac-
tum, ex quo plane fit, fuisse in principio crea-
tum. In quam etiam sententiam magis inclinat
divus Thomas, 1 p., quæst. 68, art. 1, ad 1,

7. *Probatur jam principalis rationis major
propositio.* — Addimus præterea (estque prin-
cipialis rationis major propositio) veritatem
hanc de creatione cœli ætherei in primo in-
stanti creationis mundi magis esse consentaneam
narrationi Moysis dicentis: *In principio
creavit Deus cœlum.* Probatur primo ratione,
in qua imprimis suppono id, in quo omnes vi-
dentur convenire, ibi nomine cœli non signifi-
cari solum elementum ignis, vel aeris, sive
illam etiam sub cœli nomine comprehen-
datur, sive non, quod postea videbimus. Hoc

ubi varias opiniones referens, hanc ultimo loco
ponit. Eamdemque optime suadet ac defendit
Perierius supra in discursu expositionis illorum
verborum: *In principio creavit Deus cœlum,*
et ibid. Eugubinus et Cajetanus, et plures
alios hujus interpretationis sectatores refert
ibi, Ascanius Martinengus in glossa magna.

9. *Bipartitum consectarium ex proxime dic-
tis.* — *Ejus prior ostenditur.* — Ex quibus a
fortiori concludimus non significari in illis
verbis nomine cœli materiam informem, ex
qua postea formari, seu producti sunt orbes
coelestes, qui sub empyreo usque ad lunam
continetur, sive per materiam informam in-
telligatur materia pura carens omni substan-
tiali forma ejusdem, vel alterius speciei a ma-
teria rerum generabilium: sive intelligatur
corpus aliquod imperfectum materia et forma
constans, ex quo postea per introductionem
formarum perfectiorum celestia corpora sub-
stantialiter producta fuerint. Utroque enim
modo de illa materia informi opinati aliqui
sunt; neuter autem juxta litteræ proprietatem,
aut veram rationem potest subsistere. De prio-
ri patet, quia materia cœli nuda, et que nun-
quam fuit informata forma cœli, nec ad illam
recipiendam proxime disposita, non potest nisi
abusive, et cum magna multumque voluntaria
improprietate cœlum appellari. Talis enim si-
gnificatio nec in aliquo usu habet fundamen-
tum, nec in Scriptura illius vestigium inveni-
tur; ergo sic exponere non est interpretari fi-
deliter, sed ad libitum Scripturam corrumpere,
quod in nomine *terre* latius infra videbimus.
Ut omittam esse contra omnem rationem fin-
gere illud miraculum, vel monstrum creandi
puram materiam sine forma, sicut de elemen-
tari etiam dicemus.

10. *Ostenditur etiam posterior.* — In altera
item opinione, licet ut probabile admitteretur
cœlos esse productos ex aliqua præacente sub-
stantia aquæ, vel simili, nihilominus non esset
probabile illam significatam esse nomine cœli,
tum propter rationem factam cum propor-
tione applicatam; tum etiam quia alias non
posset ex illo loco probari aliquod cœleste cor-
pus factum esse per creationem propriam in
illo principio, quod est contra omnes Patres,
et contra omnem rationem. Sequela autem est
clara, quia si substantia illa imperfecta dicta
est cœlum, quia ex illa formandi erant cœli;
eadem facilitate posset quis dicere cœlum
etiam empyreum ex eadem materia esse for-
matum, quia est eadem ratio, et quia non potest
oppositum ex Scriptura ostendi, vel efficaci-

ratione probari, data hypothesi, quod alii
cœli essent ex tali materia formati. Quod au-
tem nec in reipsa facta fuerit talis substantia
imperfecta transmutanda postea in substan-
tiæ cœlestem, ratione a nobis ostensum est,
quantum materia patitur, nec ad ostensionem
divinæ omnipotentiæ confert, multo enim magis
illam manifestat, quod subito, et quasi
unico et indivisibili fluxu perfectissima cœlestia
corpora ex nihilo procreaverit. Quod vero
talis materia, seu substantia imperfecta per
nomina *terræ*, aut *aquæ* in illo principio Ge-
neseos significata non fuerit, in sequentibus os-
tendemus et ad difficultatem sumptam ex pro-
ductione firmamenti in libro sequenti, capite
secundo, explicando opus secundi diei, res-
pondebimus, quia non potest aliter plene du-
bitationi satisfieri; nunc ergo solum negamus
firmamentum secunda die factum, fuisse cœlum
stellatum, vel aliquod ex cœlis supra ele-
menta constitutis, quid autem fuerit, ibi di-
cemus, et de sole, luna, et stellis in opere
quartæ diei dicendum erit.

CAPUT IV.

UTRUM SUB CŒLO IN PRINCIPIO CREATO CŒLUM EM-
PYREUM COMPREHENDATUR.

Præsentis capituli puncta quatuor. — Nunc
superest examinanda sententia Patrum superi-
ori capite relata quoad partem affirmantem
de cœlo empyreo, quod sub nomine cœli in illa
prima sententia comprehendatur. In quo dubio
quatuor puncta breviter tractanda occurunt.
Primum, an tale cœlum sit? secundum, an
æternum sit? tertium, si temporale est quando
creatum sit? quartum, an de illo in verbis illis
Moyzes fuerit locutus, de quibus suo ordine
breviter dicemus.

1. *Cajetani opinio circa primum punctum.*
— Circa primum Cajetanus, in cap. 42 se-
cundæ ad Corinth., sentit non esse tale cœlum.
Affirmat enim primum mobile, quod proxime
est, supra cœlum stellatum esse supremum,
et illum esse cœlestem patriam, in qua Deus,
et beati habitare dieuntur, et addidit, *Empy-
reum siquidem cœlum a posterioribus traditum,
nullibi invenitur in Scriptura.* Ex quo inferre
vult, non est tale cœlum supra primum mo-
bile, alias non satis intentionem suam pro-
basset; eamdem sententiam tribuunt aliqui
Augustino Eugubino, in cap. 4, Gen., ut illum
a graviori errore liberent, de quo in secundo
puncto dicemus, et pro hac sententia allegari

potest Damascenus, lib. 4, cap. 6, ubi supra firmamentum et cœlum stellatum solum unum cœlum agnoscit, quod instellatum, seu stellis expertem vocat. Et infra, illud cœlum cœli, et primum cœlum appellat, et a philosophis cognitum esse dicit: unde non immobile, sed potius primum mobile illud manifeste ponit, et consequenter empyreum excludit. Basilus etiam, hom. 3, Exaemer., duos tantum cœlos ultra aereum agnoscere videtur, et indicat Theodoretus, q. 44, de cuius sententia plura statim.

2. *Opposita sententia in pœdicto punto communior probatur a theologis et Patribus.*

— Sed veritas communiter in Ecclesia recepta, et omnino certa est, ultra omnes cœlos mobiles dari quoddam cœlum immobile, nobilis cœteris, et lucidissimum, ac pulcherrimum beatorum domicilium, quod empyreum appellatur.

Non quia sit igneæ naturæ (ut quidam falso putarunt, eo quod πῦρ Græce ignem significet), sed quia sicut ignis natura sua totus est lucidus, ita corpus illud lucidissimum est. Unde Magister, in 2, d. 2, dixit vocatum esse empyreum, id est, igneum a splendore, non a calore. Potest etiam alia proportio inter hæc corpora considerari, quod sicut ignis supremus est inter elementa, ita et hoc cœlum inter omnes superiores orbes. Hanc ergo sententiam communiter receperunt scholastici omnes cum Magistro, in 2, d. 2, eamque tribuunt Bedæ in Exaemer., et Straboni, in glossa ordinaria, quos etiam Magister allegat, et D. Thomas, 4 p., q. 66, art. 3, et quæst. 68, art. 4, ad 1, eamdem secuti sunt Alcuinus, Rabanus, Lyranus et fere alii, in Gen., et Hugo de sancto Victore, in Sum. sententiar., tract. 2, cap. 1, in fide, et Abulensis, Gen. 4, in explicatione operis quintæ diei, et in cap. 23 Exod., q. 52 et 53, et ante omnes indicavit hanc sententiam Basilius, nam licet, loco citato, duos tantum cœlos cum mundo visibili constitutat, tamen in homil. 4, Exaemer., sicut dicit Angelos fuisse mundo visibili antiquiores, ita etiam ponit quoddam antiquius cœlum illis substantiis mundo visibili præstantioribus conveniens, etc. Hoc autem cœlum esse non potest, nisi quod nunc empyreum appellamus. Theodoretus etiam, d. q. 44, in Gen., ponit quoddam cœlum primum prima die ante lucem factum, et ab illo distinguit firmamentum secundo die factum, quod dicit factum ex aquis, tamen esse verum cœlum, in quo sunt luminaria; et inter firmamentum, et primum cœlum fatetur esse aquas firmamento proxime conjunctas, et (ut

ait) luminarium ardorem temperantes, quas tamen cœlum non appellat, et supra illas solum cœlum primo creatum constituit. De quo concludit, quod *quemadmodum cœlum istud nobis est pro tegmine, terra autem pro pavimento, ita cœlum quod videmus, pro tegmine supra propositum cœlum habet*. Hoc ergo idem esse videtur, quod empyreum, quia supra omnes cœlos visibles, et ultra aquas supra cœlos visibles existentes illud invisible constituit, unde etiam videtur immobile, et ad officium cœli empyrei illud constituere. Tandem antiquior his omnibus Anacletus papa, in epist. 2, decret. in fine, de Verbo sic dicit: *Dominus ex cœlesti aura ac empyreо domicilio in castissimæ Virginis potissimum uterum pro nostra redemptione carnem suscipiens, advenit.*

3. *Secunda probatio eamdem sententiam ex Scriptura.* — Secundo censetur hæc sententia consentanea divinis Scripturis: nam licet propter ambiguitatem nominis cœli vel cœlorum, certa esse non possit: nihilominus ubi Scriptura loquitur de cœlo quod est singularis domus Dei, et domicilium beatorum, de hoc loqui censetur, ut Psalm. 102: *Dominus in cœlo parvit sedem suam, et regnum ipsius omnibus dominabitur*, et Psalm. 113: *Cœlum cœli Domino*, ubi Theodoretus: *Non hoc, quod videtur, sed illud, quod superius est, quod hujuscemodi tectum est, quemadmodum hoc quod videmus, nostrum est tectum*; et simili modo recte intelligitur illud Deut. 10: *Domini Dei tui cœlum est, et cœlum cœli*, et illud, quod de Christo dicitur Psal. 67: *Ascendisti in altum, etc.*, et postea: *Psallite Deo, qui ascendit super cœlum cœli ad Orientem*. Ita enim de Christo exposuit Paulus, ad Ephes. 4, et profecto per se verisimile est, præparasse Deum Christo peculiare cœlum, excellentius omni cœlo mobile, stabile, ac quietum, sicut decebat corporis Christi majestatem. Unde de eodem cœlo recte intelliguntur alia loca, in quibus Christus dicitur sedere *ad dexteram majestatis in excelsis* ad Hebr. 1, et similia. Item illud 2, Corinth. 5: *Scimus, quia si terrena domus nostra hujus habitationis dissolvatur, habitationem habemus in cœlis, domum non manu factam, æternam in cœlis*, et similia multa possunt per congruentem interpretationem induci, licet non cogant.

4. *Tertio suadetur rationibus.* — *Prima ratio.* — *Secunda ratio.* — Tertio addi possunt rationes, non quidem demonstrantes, sed multum suadentes, præsentim suppositis aliis nostræ fidei mysteriis. Cum enim in hoc cœlo non sit mo-

tus, ut supponimus, nec etiam sint astra, nec lumen ejus ad oculos nostros perveniat, et influentia ejus vel nulla sit, vel non possit experientia cognosci, nulla superest nobis via demonstrandi cœlum illud creatum esse. Supposito autem articulo fidei, in quo credimus supernaturem gloriam electis omnibus esse in cœlo paratam, nimis credibile fit, illud cœlum esse distinctum ab omnibus cœlis, qui circa terram existunt, omnesque sicut loco, ita etiam natura, et perfectione excellens. Moveor primo quidem, ac præcipue propter honorem corporis Christi, de quo certum est in supremum cœlum ascendisse, ut latius ostendi, et declaravi in 2 tom., 3 p., disp. 51, sect. 1, concl. 3. Non est autem verisimile Christum stare supra cœlum in motu perpetuo existans, alias vel non haberet fixos pedes in certa parte cœli, sed sub illis semper cœlum percurreret, vel cum ipso cœlo semper Christus raperetur: hoc autem secundum absurdissimum est, et primum parum decens. Deinde procedit etiam hæc ratio in corpore sanctissimæ Virginis, et aliorum, qui forte jam sunt cum suis corporibus in cœlo. Moveor secundo, quia omnes cœli mobiles facti sunt quasi in ministerium viatorum hominum, et ut illis suo modo deservirent: ergo decuit, ut aliquod excellentius fieret solum ut esset locus gloriæ beatorum et quasi thronus corporalis, in quo Deus specialiter regnet; ut sicut inter Angelos dantur quidam ministrantes, alii assistentes; ita inter corpora celestia præter ea, quae sunt ad ministerium generationum, aliquid sit solum, ut in eo sancti spiritus, et homines Deo assistant.

5. *Tertia ratio.* — *Quarta ratio.* — Moveor tertio, quia in damnatorum supplicium Deus speciale locum et ignem inferni ab initio destinavit, qui nullum alium usum in mundo habet: ergo majori ratione credendum est destinasse quoddam cœlum, quod futurum esset regnum et sedes beatorum, ut de illo etiam corporaliter intelligatur Christi verbum Matth. 25: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi*: non enim ab origine mundi præparata fuit spiritualis gloria, nam hec in prædestinatione ante mundi originem in æternitate præparata est, ut habetur ad Ephes. 4, in executione autem non præparatur, nisi quando datur: locus autem illius gloriæ, ad extra, et in executione ab origine mundi præparari potuit, sicut ignis æternus Angelis et damnatis præparatus fuit. Ultimo hujus cœli constituto non

parum ad universi complementum pertinet, ejusque pulchritudinem auget, sic enim totum universum corporeum inter duo extrema fixa, et immobilia clausum est, quæ sicut situ extreme distant, ita etiam proprietatibus: nam unum est maxime densum et opacum, alterum lucidissimum et subtilissimum, et in utroque aptissima proportio in ordine ad fines bonorum et malorum hominum, et Angelorum inventur; neque contra veritatem hanc difficultas aliquius momenti invenitur.

6. *Circa primum punctum quid Eugubinus opinatus credatur a quibusdam.* — Secundum punctum erat de antiquitate hujus cœli, an videlicet æternum sit: quod potest interrogari vel de æternitate per se, et ab intrinseco, vel de æternitate per effectum æternam Dei. Prior modo videtur potuisse hoc cœlum æternum Augustinus Eugubinus, in cap. Gen. 1, in principio expositionis illorum verborum: *In principio creavit Deus cœlum et terram*, cuius auctoris propria verba hic referre non possum, quia in correcto codice, quo utor, oblitterata omnino sunt, et expuneta. Benedic autem Pererius refert, illum docuisse, *cœlum empyreum esse quippiam æternum et increatum, hoc est, esse lucem et claritatem quamdam manantem ex Dei essentia, in qua Deus est, et ad cuius participationem, atque fruitionem tam boni Angeli, quam viri justi admittuntur*. Unde ipse intelligit Eugubinum asseruisse cœlum empyreum esse aliquid, quod non est Deus, et nihilominus æternum et increatum esse. Ideoque illam sententiam per absurdam, execrandam, et a Christi disciplina abhorrentem vocat. Alii vero simpliciter errorem in fide vocant, ut Catherinus, in Genes, et Molina, 4 p., tract. de Opere sex dierum, disp. 3, et alii.

7. *Illum Malonius ad meliorem sensum reducit.* — Atvero Daniel Malonius, in d., disp. 7, ut Eugubinum ab hac nota liberet, dicit, per cœlum empyreum illum non intellexisse corpus aliquod, nec lumen spirituale reipsa distinctum a Deo, sed claritatem divinam, quæ Deus ipse est. Ac proinde Eugubinum abusum fuisse nomine cœli empyrei, maleque illud interpretatum fuisse, ac proinde negasse verum cœlum empyreum corporeum, non tamen in jam absurdum errorem incidisse, ut aliquid distinctum a Deo, et quod Deus non sit, increatum esse affirmaverit. Potestque interpretatio hæc fieri verisimilis ex testimonio Scripturæ, quæ pro sua sententia Eugubinus inducit, quale est illud Psalm. 103: *Amictus lumine, sicut vestimento*, et 1, Tim. 6: *Qui lucem habitat*.